

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ**

Тищенко Станіслав Володимирович

УДК 343.13

**ВЗАЄМОДІЯ ПРОКУРОРА ТА СЛІДЧОГО СУДДІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Кропивницький – 2024

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національній академії прокуратури України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент
Єрмаков Юрій Олександрович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Корнієнко Максим Вікторович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ, проректор

доктор юридичних наук,
старший дослідник
Почтовий Максим Миколайович,
Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, заступник директора
Навчально-наукового інституту права та
інноваційної освіти

Захист відбудеться 20 серпня 2024 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.737.02 у Донецькому державному університеті внутрішніх справ за адресою: 25015 м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 25015 м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1.

Автореферат розіслано 19 липня 2024 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Андрій ЗАХАРЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З метою приведення кримінального процесуального законодавства України у відповідність до європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини у 2012 році відбулось кардинальне оновлення правових норм, що регулюють кримінальне провадження в Україні, шляхом прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Однією з новел КПК України стало запровадження інституту слідчого судді, який разом із прокурором є головним гарантом забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування. При цьому, реалізуючи норми КПК України зазначені суб'єкти діють переважно у взаємодії між собою щодо питань, пов'язаних із забезпеченням прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому розслідуванні.

Незважаючи на посилення в нашій державі механізмів контролю та нагляду за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування, Україна продовжує залишатися тією державою, що займає одне з перших місць за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини. Це негативно відображається на іміджі України у міжнародно-правовому просторі.

За таких умов значного теоретичного та практичного інтересу набуває спільна діяльність прокурора та слідчого судді під час виникнення правовідносин між ними, оскільки її злагодженість прямо позначається на стані забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожної особи, яка бере участь у досудовому розслідуванні або залучається до нього.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять праці, присвячені діяльності суду, прокурора та інших суб'єктів стадії досудового розслідування, а також взаємодії суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин. Зокрема, зазначені питання раніше досліджували С.А. Альперт, Н.М. Ахтирська, О.В. Баулін, Г.Ю. Бондар, О.В. Бурлака, Г.П. Власова, О.О. Волобуєва, В.М. Гаращук, С.Г. Герасименко, Л.Р. Грицаєнко, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін, В.С. Зеленецький, Т.Г. Ільєва, І.В. Канфуї, П.М. Каркач, Д.П. Кисленко, І.М. Козьяков, О.М. Литвак, Л.М. Лобойко, М.А. Макаров, В.І. Малюга, В.Т. Маляренко, О.О. Марченко, А.В. Мельниченко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Г.В. Мовчан, В.Т. Нор, М.А. Погорєцький, О.І. Полюхович, І.В. Рогатюк, Т.В. Садова, К.О. Серєда, Ю.В. Скрипіна, О.А. Струць, В.М. Тertiшник, Р.І. Тракала, А.Р. Туманянц, В.І. Чорнобук, М.Г. Шавкун, С.В. Шапутько, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, В.М. Юрчишин та ін.

Разом з тим багато теоретичних і практичних аспектів щодо діяльності прокурора та слідчого судді, їхньої взаємодії, на сьогодні залишаються невирішеними, свідченням чого є: неоднакова практика застосування положень КПК України владними суб'єктами досудового розслідування, в тому числі слідчими суддями та прокурорами; значна кількість скарг до Європейського суду з прав людини, в тому числі щодо діяльності прокурорів та слідчих суддів; постійні зміни до кримінального процесуального законодавства України, що стосуються регламентації цієї діяльності.

Зазначене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, що

обумовило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано з урахуванням положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023); Стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки (наказ Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 р. № 489); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 р. № 454).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національної академії прокуратури України (протокол № 9 від 29.03.2013 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розробка нових теоретичних положень щодо взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України та обґрунтування рекомендацій з удосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства України.

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- визначити основні етапи та методологічні засади наукових досліджень контрольно-наглядової діяльності під час досудового розслідування;
- прослідкувати генезу правового регулювання прокурорського нагляду та судового контролю за досудовим розслідуванням у різні періоди історії України;
- проаналізувати міжнародний досвід правового регулювання взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі;
- з'ясувати сутність взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України;
- визначити принципи взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України;
- охарактеризувати порядок взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України;
- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення порядку взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України;
- визначити шляхи оптимізації повноважень прокурора та слідчого судді під час взаємодії.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час контрольно-наглядової діяльності у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – взаємодія прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, діалектичний та порівняльно-історичний методи використовувалися для з'ясування генези нормативного регулювання та поглядів вчених щодо прокурорського нагляду та судового контролю за досудовим розслідуванням

(підрозділи 1.1, 1.2); функціональний метод – для з’ясування сутності взаємодії суб’єктів прокурорського нагляду і судового контролю під час досудового розслідування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); дедуктивний метод – для формування власних поглядів на взаємодію прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України (розділи 2, 3); аксіоматичний, системний методи – для виокремлення основоположних правил взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2); метод індукції, соціологічний і статистичний методи – для з’ясування сучасної тенденції взаємодії прокурора та слідчого судді, виокремлення норм кримінального процесуального законодавства, що потребують удосконалення з метою оптимізації діяльності зазначених суб’єктів (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3); методи аналізу, синтезу, логічного абстрагування, а також структурний метод – для класифікації і різностороннього пізнання складових елементів взаємодії прокурора та слідчого судді (підрозділ 2.3); метод герменевтики та формально-логічний метод – для висловлення власних поглядів на норми вітчизняного та зарубіжного кримінального процесуального законодавства в частині взаємовідносин прокурорського нагляду та судового контролю під час досудового розслідування (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); компаративістика – для опрацювання та порівняння зарубіжного кримінального процесуального законодавства в частині взаємовідносин прокурорів і суддів під час досудового розслідування (підрозділ 1.3); метод ідеалізації – для побудови оптимальної моделі взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування 120 суддів, 269 прокурорів з різних регіонів України, рішення Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, особистий досвід професійної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою науковою працею, в якій системно досліджено взаємодію прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. Зокрема, на основі проведеного дослідження одержано такі наукові результати:

уперше:

– визначено, що взаємодія прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування має узгоджуватися з виконанням цими суб’єктами своїх процесуальних функцій. Невиконання прокурором процесуальної функції обвинувачення, невиконання слідчим суддею процесуальної функції судового контролю під час взаємодії між цими суб’єктами призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному провадженні;

– обґрунтовано, що взаємодія прокурора та слідчого судді структурно складається з трьох етапів, які різняться між собою спрямованістю повноважень прокурора/слідчого судді, а саме: перший (початковий) етап – визначення прокурором законного суду, слідчий суддя якого має повноваження здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування; другий (організаційний) етап – забезпечення слідчим суддею належного порядку розгляду клопотання суб’єкта розслідування; третій (основний) етап – перевірка слідчим суддею за участю прокурора законності і обґрунтованості клопотання суб’єкта розслідування;

– констатовано, що взаємодія прокурора та слідчого судді може здійснюватися лише стосовно реалізації судового контролю під час досудового розслідування, зокрема, щодо перевірки дотримання прав, свобод та законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

– запропоновано покладання процесуального обов'язку на суб'єкта розслідування, прокурора та слідчого судді щодо відображення у змісті відповідного клопотання відомостей про забезпечення участі осіб, стосовно прав, свобод і законних інтересів яких може бути прийнято рішення внаслідок здійснення судового контролю;

удосконалено:

– інтерпретацію терміну «взаємодія» у контексті кримінальної процесуальної діяльності, який запропоновано розуміти як взаємні дії та/або взаємну реалізацію повноважень двох і більше суб'єктів (учасників) кримінального провадження за обставин, що стосуються кожного з них;

– поняття взаємодії прокурора та слідчого судді як спільної та поетапної реалізації прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час перевірки законності та обґрунтованості дій і рішень суб'єкта розслідування, які стосуються прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування;

– теоретичні уявлення про систему принципів взаємодії прокурора та слідчого судді, до яких запропоновано відносити такі основоположні положення: «правова визначеність» – прокурор і слідчий суддя реалізують свої повноваження у спосіб, коли застосовані ними положення законодавства не суперечать вимогам нормативно-правових актів вищого рівня; «захист від свавілля» – прокурор і слідчий суддя сприяють іншим учасникам їхньої взаємодії у реалізації процесуальних прав, свобод і законних інтересів; «співмірність» – під час перевірки законності та обґрунтованості дій і рішень суб'єкта розслідування, прокурор і слідчий суддя враховують пропорційність підстав і мети проведення/прийняття відповідної дії чи рішення суб'єктом розслідування, з наслідками обмеження чи зміни порядку реалізації прав, свобод і законних інтересів особи;

– класифікацію взаємодії прокурора та слідчого судді за видом і формою, а саме: за формою – процесуальна (регламентована); за видом: тимчасова (короткотермінова) – потребує об'єднання зусиль прокурора та слідчого судді на певний, нетривалий час, і виникає лише в разі наявності відповідного клопотання владного суб'єкта розслідування; спільна – відбувається за взаємного контролю і обміну інформацією між прокурором, слідчим суддею та іншими особами (в разі їх участі), спрямована на вирішення єдиних питань; багатостороння – у випадках, передбачених КПК України, у такій взаємодії беруть участь, як правило, інші особи; оперативна – спрямовується також на вирішення завдань, які носять ситуативний характер і потребують негайного розгляду; зовнішня – відбувається за участю суб'єктів, які не підпорядковані один одному;

дістали подальшого розвитку:

– наукове положення щодо необхідності існування під час досудового розслідування ступеневої контрольної-наглядової форми обмеження чи зміни

правил реалізації суб'єктом розслідування прав, свобод і законних інтересів іншого учасника досудового розслідування, що має забезпечуватися непідпорядкованими один одному владними суб'єктами кримінального провадження;

– доктринальне положення про недоцільність реалізації судового контролю щодо отримання відомостей, які становлять лікарську таємницю, якщо особа дає добровільну згоду суб'єкту розслідування на одержання медичних документів стосовно себе;

– теоретичне уявлення про врахування міжнародного досвіду правового регулювання взаємовідносин прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі щодо загальних та спеціальних правил розгляду клопотань суб'єкта розслідування.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України;

– *правозастосовній діяльності органів досудового розслідування* – органів прокуратури та суду під час планування і здійснення ними своїх повноважень у взаємодії між собою;

– *науково-дослідній діяльності* – при дослідженні теоретично-практичних основ взаємодії прокурора та слідчого судді (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 13 травня 2024 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Особливості участі прокурора та адвоката у кримінальному процесі», «Прийняття процесуальних рішень та провадження слідчих (розшукових) дій», «Європейські стандарти прав людини у кримінальному процесі», «Актуальні проблеми кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності», а також при підготовці навчально-методичної літератури (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 15 травня 2024 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, пропозиції дисертаційної роботи доповідалися автором і обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення» (Харків, 5 квіт. 2013 р.); «Протидія злочинності теорія та практика» (Київ, 18 жовт. 2013 р.); «Протидія злочинності теорія та практика» (Київ, 16 трав. 2014 р.); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (Херсон, 6-7 черв. 2014 р.); «Права та свободи людини і громадянина» (Братислава, 19-20 верес. 2014 р.); «Правова політика в Україні: питання теорії та практики» (Київ, 24 жовт. 2014 р.); «Міжнародний науковий юридичний конгрес» (Будапешт, 30 жовт. 2014 р.); «Прокуратура України в умовах європейської інтеграції» (Київ, 19 травн. 2016 р.); «Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції» (Кропивницький, 14 квітня 2023 р.).

Публікації. Результати дослідження, сформульовані в дисертації,

відображено в 17 наукових публікаціях, серед яких 8 наукових статей – у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (в тому числі 1 наукова стаття у виданні, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International), а також 9 тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначається її метою, предметом і завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 249 сторінок, з яких основний текст – 178 сторінок, список використаних джерел – 48 сторінок (407 найменувань), додатки на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; висвітлено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Основні етапи та методологічні засади наукового дослідження контрольно-наглядової діяльності під час досудового розслідування»* з'ясовано, що теоретико-правовий аналіз контрольно-наглядової діяльності під час досудового розслідування має довготривалу історію та охоплює широке коло проблем теоретичного і практичного характеру, але дослідження за цією темою, як правило, у різні періоди акумулювалися навколо такого спектру питань: необхідність контролю і нагляду за досудовим розслідуванням, особливість прав, обмеження яких має відбуватися під наглядом і контролем, суб'єкти, уповноважені здійснювати функцію нагляду і контролю, обсяг їхніх повноважень (середина ХІХ сторіччя); функції, завдання і принципи діяльності прокурора у кримінальному процесі, мета діяльності учасників досудового розслідування, характеристика відносин між ними (початок ХХ – кінець ХХ сторіччя); сутність, завдання, мета та функції суду під час досудового розслідування, співвідношення судового контролю, прокурорського нагляду і відомчого контролю, порядок обмеження конституційних прав і свобод (кінець ХІХ сторіччя – дотепер).

У *підрозділі 1.2 «Гене́за правового регулювання прокурорського нагляду та судового контролю за досудовим розслідуванням у різні періоди історії України»* встановлено, що входження України у різні періоди часу до складу інших держав мало наслідком існування неоднакових підходів до урегулювання нагляду і контролю за слідством, що здійснювалося на теренах нашої країни. Зокрема:

– в західній частині України, що в ХVІ сторіччі була частиною Великого князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої, нагляд і контроль за слідством

уособлювався в повноваженнях суду на початку кримінального провадження та в разі проведення обшуку в житлі підозрюваного. Аналогічний контроль за слідством здійснювався на теренах Української Козацької Республіки та Гетьманщини;

– на територіях України, що входили до складу Російської імперії, концепція контрольно-наглядової діяльності виглядала таким чином: нагляд і контроль за слідством здійснювався лише в разі подачі скарги та на етапі закінчення попереднього слідства у справі; контрольно-наглядові повноваження реалізовували декілька суб'єктів; контрольна діяльність суду мала більший пріоритет у співвідношенні з повноваженнями інших суб'єктів нагляду та контролю. Із появою Центральної Ради, гетьманату Скоропадського, Директорії – форма нагляду і контролю за слідством залишилася незмінною;

– в Радянському союзі: з прийняттям КПК УРСР 1922 року контроль і нагляд за слідством здійснювали суд і прокурор під час розгляду скарг на дії слідчого та на етапі закінчення попереднього слідства у справі; з прийняттям КПК УРСР 1927 року контроль і нагляд передбачався щодо стадії порушення кримінальної справи з боку суду і прокурора, щодо провадження дізнання з боку слідчого, прокурора та суду, щодо провадження попереднього слідства з боку прокурора; з прийняттям КПК УРСР 1960 року єдиним суб'єктом нагляду за попереднім слідством став прокурор;

– із здобуттям Україною незалежності дотепер контрольно-наглядова діяльність за досудовим розслідуванням здебільшого уособлюється в повноваженнях прокурора та суду.

У підрозділі 1.3 «Міжнародний досвід правового регулювання взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі» виокремлено загальні та спеціальні правила розгляду клопотань суб'єкта розслідування. Загальні правила розгляду розповсюджуються на всі клопотання суб'єкта розслідування, спеціальні – на окреме клопотання суб'єкта розслідування.

У кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних країн є низка положень, що сприяють підвищенню ефективності взаємодії прокурора та слідчого судді, а саме: накладаючи арешт на майно суддя одночасно дозволяє провести обшук, якщо існують підстави вважати, що відповідна особа добровільно не надасть чи буде приховувати майно, яке підлягає арешту (ст. 249.4 КПК Азербайджану, ч. 4 ст. 205 КПК Молдови, ч. 1, 4 ст. 274 КПК СНД); підставою звернення з клопотанням про арешт майна та відповідно, задоволення такого клопотання, є необхідність забезпечити відшкодування витрат, які виникли в процесі розслідування справи (§ 119-d Розділу I Книги I КПК ФРН, ч. 1 ст. 72 КПК Болгарії); обов'язкове повідомлення судом потерпілого про зміну чи відміну раніше обраного запобіжного заходу (ч. 5 ст. 285 КПК Вірменії); обов'язкове залучення судом експерта чи спеціаліста в галузі медицини для належної оцінки медичних документів при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, чи розгляді інших клопотань, де предметом дослідження також є медичні документи (ч. 3 ст. 299 КПК Італії); прокурор може ініціювати, а суддя відповідно застосувати, запобіжний захід у вигляді застави, розмір якої визначається у

кожному конкретному випадку виходячи з майнового стану підозрюваного (ч. 1 ст. 207 КПК Португалії); відсутність у прокурора права ініціювати, а у судді права приймати рішення про застосування домашнього арешту, якщо підозрюваний і потерпілий проживають разом (ст. 132-1 КПК Литви); прокурор має право ініціювати, а суд, відповідно, може надати дозвіл на «прослуховування» телефонів в разі існування підстав вважати, що чиниться неправомірний тиск на потерпілого, свідка, інших учасників кримінального процесу, їх родичів (ч. 1 ст. 154 КПК Литви, ч. 3 ст. 145 КПК Молдови).

Розділ 2 «Правова природа взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сутність взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» визначено, що термін «взаємодія» у контексті кримінальної процесуальної діяльності доцільно розуміти як взаємні дії та/або взаємну реалізацію повноважень двох і більше суб'єктів (учасників) кримінального провадження за обставин, що стосуються кожного з них.

Взаємодія прокурора та слідчого судді – це спільна та поетапна реалізація прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час перевірки законності та обґрунтованості дій і рішень суб'єкта розслідування, які стосуються прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування.

У кримінальному процесі України взаємодія прокурора та слідчого судді може мати місце лише стосовно реалізації судового контролю під час досудового розслідування, зокрема, щодо перевірки дотримання прав, свобод та законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Взаємодія прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування має узгоджуватися з процесуальними функціями цих суб'єктів кримінального провадження. У взаємовідносинах прокурора та слідчого судді діяльність першого суб'єкта має здійснюватися у напрямі обвинувачення, а другого суб'єкта – у напрямі судового контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування.

Невиконання прокурором та слідчим суддею своїх процесуальних функцій під час взаємодії між собою призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному провадженні. Зокрема, у ході досудового розслідування нерідко виникає ситуація, коли слідчий суддя необґрунтовано приймає сторону обвинувачення, «допрацьовує» за «пасивного» прокурора в частині аргументування необхідності обмеження прав, свобод і законних інтересів підозрюваного. Це відбувається у межах розгляду слідчим суддею клопотань прокурора про застосування запобіжного заходу, клопотань про накладення арешту на майно тощо.

Положення кримінального процесуального закону в частині правової регламентації взаємодії прокурора та слідчого судді потребують удосконалення. Шляхом внесення змін та доповнень до законодавчих норм формальна (паперова, організаційна) частина взаємодії прокурора та слідчого судді має спрощуватися для підвищення ефективності взаємодії цих суб'єктів під час досудового розслідування. Разом з тим, змістовна частина взаємодії прокурора та слідчого

судді, що безпосередньо пов'язана з обмеженням прав, свобод і законних інтересів людини має досить детально регулюватися приписами кримінального процесуального законодавства.

У підрозділі 2.2 «Принципи взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» встановлено, що до системи принципів взаємодії прокурора та слідчого судді слід відносити такі основоположні положення як: «правова визначеність» – прокурор і слідчий суддя реалізують свої повноваження у спосіб, коли застосовані ними положення законодавства не суперечать вимогам нормативно-правових актів вищого рівня; «захист від свавілля» – прокурор і слідчий суддя сприяють іншим учасникам їхньої взаємодії у реалізації процесуальних прав, свобод і законних інтересів; «співмірність» – під час перевірки законності та обґрунтованості дій і рішень суб'єкта розслідування, прокурор і слідчий суддя враховують пропорційність підстав і мети проведення/прийняття відповідної дії чи рішення суб'єктом розслідування, з наслідками обмеження чи зміни порядку реалізації прав, свобод і законних інтересів особи.

У підрозділі 2.3 «Порядок взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» наголошено, що порядок взаємодії прокурора та слідчого судді характеризується за декількома критеріями, а саме: 1) за формою – процесуальний (регламентований); 2) за видом: тимчасовий (короткотерміновий) – потребує об'єднання зусиль на певний, нетривалий час, і виникає лише в разі наявності відповідного клопотання суб'єкта розслідування; спільний – відбувається за взаємного контролю і обміну інформацією, спрямований на вирішення питань, які однаково стосуються прокурора та слідчого судді; багатосторонній – у випадках, передбачених КПК України, у такій взаємодії беруть участь, як правило, інші особи; оперативний – спрямовується також на вирішення завдань, які носять ситуативний характер і потребують негайного розгляду; зовнішній – всі учасники не підпорядковані один одному; 3) за структурою – умовно поділяється на три етапи (початковий, організаційний, основний), які різняться між собою безпосередньою спрямованістю повноважень прокурора та слідчого судді, а саме: перший (початковий) етап – визначення прокурором законного суду, слідчий суддя якого має повноваження здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування; другий (організаційний) етап – забезпечення слідчим суддею належного порядку розгляду клопотання суб'єкта розслідування; третій (основний) етап – перевірка слідчим суддею за участю прокурора законності і обґрунтованості клопотання суб'єкта розслідування.

Розділ 3 «Шляхи оптимізації взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Удосконалення порядку взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України» констатовано, що тенденція щорічного збільшення кількості фактів взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні України вимагає перегляду правил взаємодії зазначених суб'єктів, особливо в частині спрощення цієї процедури. З метою зменшення навантаження на судову гілку влади і прокурорів без жодної шкоди правам, свободам і законним

інтересам учасників (суб'єктів) досудового розслідування запропоновано:

- скасувати вимогу щодо участі свідків при розгляді клопотання (п. 7 ч. 2 ст. 150, ч. 4 ст. 151, п. 7 ч. 2 ст. 155, ч. 3 ст. 156 п. 2 ч. 3 ст. 184, ч. 4 ст. 193 КПК);
- змінити перелік обставин, за наявності яких можна проникати до житла чи іншого володіння особи до отримання дозволу суду (ч. 3 ст. 233 КПК України), встановити, що це дозволяється у «невідкладних випадках»;
- скасувати загальний обов'язок щодо здійснення перекладу процесуальних документів, окрім повідомлення про підозру, надання копій яких передбачено КПК України на стадії досудового розслідування (ч. 4 ст. 29 КПК України);
- надати суб'єкту розслідування право отримувати відомості, які становлять лікарську таємницю, без дозволу слідчого судді, якщо особа надає добровільну згоду на одержання такої інформації стосовно себе (п. 2 ч. 1 ст. 162 КПК України);
- встановити право прокурора та слідчого призначати експертизу самостійно та без дозволу слідчого судді (ст. 243 КПК України);
- передбачити єдине правило подачі клопотання слідчим за погодженням з прокурором, а саме: «до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування».

Для підвищення ефективності контрольно-наглядової діяльності з боку слідчого судді та прокурора під час досудового розслідування, та забезпечення права на захист, врахування практики Європейського суду з прав людини запропоновано:

- визначити, що у випадках, передбачених КПК України, копія клопотання і додатки до нього вручаються завчасно, але не пізніше ніж за три години до початку розгляду, підозрюваному, а також захиснику в разі участі чи обов'язкового залучення (п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 150, п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 155, ч. 2 ст. 184, п. 3 ч. 3 ст. 184 КПК України);
- передбачити у КПК України окреме положення такого змісту: «Стаття 37-1. Призначення та заміна слідчого судді. 1. Слідчий суддя здійснює контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження протягом усього досудового розслідування. 2. Якщо слідчий суддя не може здійснювати контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з посади судді або з іншої поважної причини, повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні покладаються на іншого суддю».

У підрозділі 3.2 «Оптимізація повноважень прокурора та слідчого судді під час взаємодії» з'ясовано, що однією з системних проблем реалізації прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час взаємодії є вирішення питання про участь інших осіб у такій взаємодії, оскільки існуючий комплекс повноважень прокурора та слідчого судді не дає змогу належним чином вирішити питання про участь: володільця речей (документів) у розгляді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; власника майна – у розгляді клопотання про арешт майна; власника житла – під час прийняття рішення про домашній арешт. За наведених обставин слідчий суддя вирішує питання про участь цих суб'єктів у

розгляді клопотання на підставі відповідного обґрунтування в клопотанні. Однак визначена законодавцем форма і зміст такого клопотання не передбачає можливості відображення у ньому відомостей про участь інших осіб у його розгляді.

Також системною проблемою реалізації прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час їхньої взаємодії є вирішення питань про привід підозрюваного, свідка, накладення грошового стягнення, проведення обшуку, оскільки для вирішення вказаних питань під час досудового розслідування прокурор та слідчий суддя уповноважені з'ясовувати різні відомості. Це впливає зі змісту кримінального процесуального закону щодо застосування приводу (ст. 141, ч. 3 ст. 142 КПК України), грошового стягнення (п. 4 ч. 1 ст. 145, ст. 138, ч. 3 т. 146 КПК України), проведення обшуку (п. 5 ч. 5 ст. 234, п. 6 ч. 2, ч. 3 ст. 235 КПК України) та не сприяє взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні.

ВИСНОВКИ

За підсумками дисертаційного дослідження вирішено наукове завдання, що полягає в розробці нових теоретичних положень щодо взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України, а також обґрунтуванні рекомендацій з удосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства України. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Теоретико-правовий аналіз контрольно-наглядової діяльності під час досудового розслідування охоплює таке коло питань: необхідність контролю і нагляду за досудовим розслідуванням, особливості прав, обмеження яких має відбуватися під наглядом і контролем, суб'єкти, уповноважені здійснювати функцію нагляду і контролю, обсяг їхніх повноважень (середина XIX сторіччя); функції, завдання і принципи діяльності прокурора у кримінальному процесі, мета діяльності учасників досудового розслідування, характеристика відносин між ними (початок XX – кінець XX сторіччя); сутність, завдання, мета та функції суду під час досудового розслідування, співвідношення судового контролю, прокурорського нагляду і відомчого контролю, порядок обмеження конституційних прав і свобод (кінець XIX сторіччя – дотепер).

2. Вхідження України у різні періоди часу до складу інших держав мало наслідком існування неоднакових підходів до врегулювання нагляду і контролю за слідством. Залежно від періоду часу нормативна регламентація нагляду і контролю за слідством змінювалась щодо суб'єкта нагляду і контролю (прокурор, суд), співвідношення його повноважень, форм розслідування (слідство, дізнання), етапу слідства (порушення кримінальної справи, закінчення попереднього слідства), здійснення окремих процесуальних дій (проведення обшуку в житлі підозрюваного, подача скарги на слідчого тощо).

3. Термін «взаємодія» у контексті кримінальної процесуальної діяльності доцільно розуміти як взаємні дії та/або взаємну реалізацію повноважень двох і

більше суб'єктів (учасників) кримінального провадження за обставин, що стосуються кожного з них.

Взаємодія прокурора та слідчого судді – це спільна та поетапна реалізація прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час перевірки законності та обґрунтованості дій і рішень суб'єкта розслідування, які стосуються прав, свобод і законних інтересів учасників досудового розслідування.

4. Взаємодія прокурора та слідчого судді може проявлятися лише стосовно реалізації судового контролю під час досудового розслідування, зокрема, щодо перевірки дотримання прав, свобод та законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

5. Взаємодія прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування має узгоджуватися з процесуальними функціями цих суб'єктів кримінального провадження. Невиконання прокурором та слідчим суддею своїх процесуальних функцій під час взаємодії між собою призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному провадженні.

6. Потребують удосконалення приписи кримінальних процесуальних норм щодо правового регулювання взаємодії прокурора та слідчого судді. Шляхом внесення законодавчих змін необхідно спростити формальну (паперову, організаційну) частину та деталізувати змістовну (що пов'язана з обмеженням прав, свобод і законних інтересів) частину взаємодії прокурора та слідчого судді.

7. До системи принципів взаємодії прокурора та слідчого судді належать наступні основоположні положення: правова визначеність; захист від свавілля; співмірність. Зміст цих положень особливо розкривається щодо взаємодії прокурора та слідчого судді.

8. Взаємодію прокурора та слідчого судді класифіковано за видом і формою, а саме: за формою: процесуальна (регламентована); за видом: тимчасова (короткотермінова); спільна; багатостороння; оперативна; зовнішня.

9. Взаємодія прокурора та слідчого судді охоплює три етапи, які визначаються спрямованістю повноважень прокурора/слідчого судді, а саме: перший (початковий) етап – визначення прокурором законного суду, слідчий суддя якого має повноваження здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування; другий (організаційний) етап – забезпечення слідчим суддею належного порядку розгляду клопотання суб'єкта розслідування; третій (основний) етап – перевірка слідчим суддею за участю прокурора законності і обґрунтованості клопотання суб'єкта розслідування.

10. Наявна необхідність в існуванні ступеневої контрольної-наглядової форми обмеження чи зміни правил реалізації суб'єктом розслідування прав, свобод і законних інтересів іншого учасника досудового розслідування, що має забезпечуватися непідпорядкованими один одному владними суб'єктами кримінального провадження.

11. Збільшення кількості фактів взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні України вимагає перегляду правил взаємодії зазначених суб'єктів, особливо в частині спрощення даної процедури з метою зменшення навантаження на судову гілку влади і прокурорів.

12. З метою підвищення ефективності контрольно-наглядової діяльності слідчого судді та прокурора під час досудового розслідування, та забезпечення права на захист відповідно до вимог європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини слід внести зміни та доповнення до кримінального процесуального закону щодо правової регламентації своєчасного подання клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 150 КПК України), клопотання про відсторонення від посади (п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 155), клопотання про застосування запобіжних заходів (п. 2 ст. 184, п. 3 ч. 3 ст. 184 КПК України), призначення та заміни слідчого судді (ст. 37-1 КПК України).

13. На підставі аналізу правового регулювання повноважень прокурора та слідчого судді щодо їхньої взаємодії запропоновано покладання процесуального обов'язку на суб'єкта розслідування, прокурора та слідчого судді щодо відображення у змісті відповідного клопотання відомостей про забезпечення участі осіб, стосовно прав, свобод і законних інтересів яких може бути прийнято рішення внаслідок здійснення судового контролю.

14. Проблемою реалізації прокурором і слідчим суддею своїх повноважень під час їхньої взаємодії, є вирішення питання про привід підозрюваного, свідка, накладення грошового стягнення, обшук. Оскільки для вирішення вказаних питань під час досудового розслідування прокурор та слідчий суддя уповноважені з'ясувати різні відомості, що впливає зі змісту процесуальних норм щодо приводу (ст. 141, ч. 3 ст. 142 КПК України), грошового стягнення (п. 4 ч. 1 ст. 145, ст. 138, ч. 3 т. 146 КПК України), проведення обшуку (п. 5 ч. 5 ст. 234, п. 6 ч. 2, ч. 3 ст. 235 КПК України).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Тищенко С. В. Інститут взаємодії сторони обвинувачення за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 396-400.

2. Тищенко С. В. Інститут запобіжних заходів відповідно до Статуту кримінального судочинства 1864 року. *Судова апеляція*. 2012. № 3. С. 12-17.

3. Тищенко С. В. Суб'єкти взаємодії сторони обвинувачення під час досудового розслідування. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 49-54.

4. Тищенко С. В. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 101-106.

5. Тищенко С. В. Реалізація засади «законність» під час взаємодії прокурора та слідчого судді. *Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання*. 2014. № 6. С. 337-341.

6. Тищенко С. В. Взаємодія прокурора та слідчого судді під час застосування запобіжних заходів у країнах Європи. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1 (47). С. 96-101.

7. Тищенко С. В. Принципи взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 416-422.

8. Тищенко С. В. Особливості взаємодії прокурора та слідчого судді під час

досудового розслідування. *Держава та регіони*. 2023. № 4 (82). С. 256-261.

9. Тищенко С. В. Процесуальний порядок застосування особистої поруки у реформованому кримінальному судочинстві України. *Специфика современной науки* : матеріали XXV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Горлівка, Україна, 21-22 верес. 2012 р.). Горлівка, 2012. С. 88-90.

10. Тищенко С. В. Умови реалізації судового контролю в кримінальному провадженні. *Протидія злочинності теорія та практика* : матеріали V міжвузів. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 18 жовт. 2013 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2013. С. 481-484.

11. Тищенко С. В. Мета взаємодії прокурора та слідчого судді в кримінальному процесі України. *Протидія злочинності теорія та практика* : матеріали VI міжвузів. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 16 трав. 2014 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 55-57.

12. Тищенко С. В. Особливості реалізації засади кримінального провадження «верховенство права» під час взаємодії прокурора та слідчого судді. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Херсон, Україна, 6-7 черв. 2014 р.). Херсон: «Гельветика», 2014. С. 183-186.

13. Тищенко С. В. Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень як спільне завдання прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. *Права та свободи людини і громадянина* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Братислава, Словацька Республіка, 19-20 верес. 2014 р.). Братислава (Словацька Республіка), 2014. С. 207-210.

14. Тищенко С. В. Реалізація засади «рівність перед законом» під час взаємодії прокурора та слідчого судді. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 24 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 368-371.

15. Тищенко С. В. Реалізація принципу «забезпечення права на захист» під час взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. Міжнародний науковий юридичний конгрес «2014. Legal scientific community» (м. Будапешт, Угорщина, 30 жовт., 2014 р.). Будапешт: «Consensus Omnium», 2014. С. 54-68.

16. Тищенко С. В. Правова визначеність як засада кримінального провадження України. *Прокуратура України в умовах європейської інтеграції* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 19 травн. 2016 р.). Київ, 2016. С. 279-281.

17. Тищенко С.В. Окремі аспекти взаємодії прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 14 квітня 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 439-440.

АНОТАЦІЯ

Тищенко С.В. Взаємодія прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. Розкрито теоретико-методологічні основи взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі. Визначено основні етапи та методологічні засади наукового дослідження контрольно-наглядової діяльності під час досудового розслідування. Прослідковано генезу правового регулювання прокурорського нагляду та судового контролю за досудовим розслідуванням у різні періоди історії України. Проаналізовано міжнародний досвід правового регулювання взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі. Досліджено правову природу взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. З'ясовано сутність, принципи та порядок взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. Виокремлено шляхи оптимізації взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України. Акцентовано увагу на питанні удосконалення порядку взаємодії прокурора та слідчого судді у кримінальному процесі України та оптимізації повноважень прокурора та слідчого судді під час взаємодії.

Ключові слова: взаємодія, правовідносини, прокурор, прокурорський нагляд, слідчий суддя, судовий контроль, кримінальне провадження, досудове розслідування, повноваження, права і свободи.

ABSTRACT

Tischenko S. Cooperation of public prosecutor and investigation judge is in the criminal process of Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

Dissertation for the degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational search activity. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation is devoted to the study of the interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process of Ukraine. The theoretical and methodological foundations of the interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process are revealed. The main stages and methodological principles of the scientific research of control and supervision activities during the pre-trial investigation are determined. The genesis of the legal regulation of prosecutorial supervision and judicial control over pre-trial investigation in different periods of the history of Ukraine is traced. The international experience of legal regulation of interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process is analyzed. The legal nature of the interaction between the prosecutor and the

investigating judge in the criminal process of Ukraine is studied. The essence, principles and procedure of interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process of Ukraine have been clarified. Ways to optimize the interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process of Ukraine are highlighted. Attention is focused on the issue of improving the order of interaction between the prosecutor and the investigating judge in the criminal process of Ukraine and optimizing the powers of the prosecutor and the investigating judge during the interaction.

Key words: interaction, legal relationship, prosecutor, prosecutor's supervision, investigating judge, judicial control, criminal proceedings, pre-trial investigation, powers, rights and freedoms.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4473 від 24.01.2013 р.
Підп. до друку 04.07.2024 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк RISO.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.